

UNUTILMAS KALOMLAR

Usarova Laylo

*O'zbekiston-Finlandiya.pedagogika instituti
o'zbek tili va adabiyoti kafedrasida dotsenti*

*Egamberdiyev Ilg'or Lochin o'g'li O'zbekiston
Finlandiya pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti 1-kurs talabasi*

Annotatsiya

Ushbu keltirilgan maqolamda unutilmas kalom hisoblangan buyuk g'azalnavis, xamsachi olim buyuk bobomiz Alisher Navoiyning ijod yo'li aks etgan.

Kalit so'zlar : G'azal, fard, Husayn Boyqaro, shoir, taammul

So'z mulking sultoni Alisher Navoiy bizdan besh asrdan ortiq yashab o'tgan bo'lsada, shoir misralarida hayotiy uyg'unlik o'z ahamyatini yo'qotgani yo'q . Navoiyning har bir yaratgan asari hozirgi kunda shoh baytga aylanib barchamizning ko'nglimizga jo bo'lib ketgan . Yuksak istedod sohibiga biz nafaqat shoir balki davlat arbobi sifatida qaraymiz. Asarlarining ko'p jihatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak unda odob-axloq, pand-nasihati, insonlarni hushyorlikka davat etish kabi g'oyalar ustun turadi . Navoiy asarlarini biz chiroyli yuz deb oladigan bo'lsak uning ko'rkiga yanada ko'rk qo'shish uchun xizmat qiladigan fardlarni xolga mengzasak aslo noo'rin bo'lmaydi . Professor A.Hayitmetov fard haqida quyidagilarni yozadi: Fard Sharq adabiyotidagi she'riy shakllardan biri. Bayt singari fard ham arabcha so'z bo'lib, yakka, yagona ma'nolarini bildiradi. Fard bir baytdan iborat, ikki misra o'zaro qofiyalangan, lekin mustaqil poetik jihatdan shakllangan she'r. Fardda salmoqli mazmun, g'oya ilgari suriladi, badiiy umumlashma darajasidagi hukm, xulosa ifodalanadi¹ Navoiy fardlarini birma bir tahlilga tortadigan bo'lsak unda komil inson obrazi yaqqol ko'zga tashlanadi va ijodkor shunday bo'lishga barchani davat etadi . Masalan Favoyid ul-kibarda

G'ofil o'lma, nazardin itsa adu,

Sham' o'chirganda, yel ko'rinurmu.

Navoiy bu fardida odamlarni hushyor bo'lishga, g'ofil bo'lmaslikka, dushmandan

¹ A.Hayitmetov . Adabiy merosimiz ufqlari. Toshkent: O'qituvchi, 1997. 201-202-betlar

ehtiyot bo`lish zarurligiga chaqiradi. Demak shoir nafaqat o`z zamonasi muammosi balki hozirgi kunda bizning ham dolzarb bo`lgan muommolarimizdan bo`lgan tinchlikni saqlashga katta e`tibor qaratganini shu baytlar orqali guvohi bo`lamiz. Fardning mazmuniga to`xtaladigan bo`lsak shoirning fikricha dushman ko`rinmadi deb bee`tibor bo`lma, g`ofil qolsang ziyon yetishi mumkin. Chunki shamni o`chirgan shamolni ko`rib bo`lmaydiku. Ijodkorning davati beg`am, beparvo insonlarga qaratilgan bo`lib ularga dushman hech qachon ko`rinmasligini uqtirib shamolni bunga misol qilib ko`rsatadi. Shoir shamol bilan dushmanning o`xshashligi kutilmagan joyda paydo bo`lishida deb biladi.

Ijodkorning mana bu baytida hayotiy hodisa singdirilgan:

Ulki, sanga eldin erur aybgo` ,

Elga dog`i sendin o`lur aybjo` .

Xalqimizda biror kishi boshqa kishining aybini senga aytsa, chaqimchilik qilsa, u boshqalarga seni ham yomonlaydi, degan gap bor. Navoiy bu fardida o`z davrining balki o`z hayotining katta dushmani bo`lgan g`iybatchi insonlarni yomonlaydi. Balki ijodkor bu fardda ig`vogar mulozimlarning yomonlashi tufayli do`sti Husayn bilan munosabatlarining buzilishini ko`zda tutgandir. Yuksak qadrga ega bo`lgan bunday satrlar hali xanuz o`z ahamyatini yo`qotgani yo`q. Aslo yo`qotmaydi ham.

Navoiyning mana bu fardiga nazar solaylik:

Kishi aybing desa, dam urmag`ilkim, ul erur ko`zgu

Chu ko`zgu tiyra bo`ldi, o`zga aybing zohir aylarmu.

Dastlab tahlil qilgan fardlarimizda Navoiy ogoh bo`lishni, beparvo bo`lmaslikni uqtirgan bo`lsa, bu fardda inson avvalo o`ziga nazar solishni aytib kimki bironing aybini, qilayotgan ishlaridagi kamchiliklarni aytsa, u ko`zgu – oyna darajasida. Unga e`tiroz qilib, yomon gapirish to`g`ri emas. Oynaga nafas urilsa, u xira bo`ladi. Odamni aniq ko`rsatmaydi. Biror kishi seni aybingni aytmasa yomon yo`lga kirib ketish hech narsa emas. Tanqid kelajak mevasi deydi dono xalqimiz. Demak, tanqidni to`g`ri talqinda tushinishni juda ham chiroyli tasvirlagan oltin qalam sohibi tanqidni to`g`ri tushunishga xalqni chaqiradi. Navoiyning bu baytini insonni komillikka yetaklovchi shoh baytlaridan bittasi deb olishimiz mumkin.

Mana bu fardda yuqoridagi mazmun yana davom ettirilishi balki gapirganda ham o`ylab gapirishni maslahat beradi:

Kishi aybin yuziga qilma izhor,

Taammul ayla o`z aybing`a zinhor

Navoiy asarlari lug`atida taammul so`zi chuqur o`ylash, diqqat bilan fikrlash, mulohaza yuritish deb izohlangan. Navoiy o`zganing gunohi yoki aybini yuziga aytishdan ehtiyot bo`lish kerak va juda ko`p va chuqur o`ylash lozimligini ta`kidlagan. Chunki inson o`z aybini ham esda tutishi, o`zining aybi bo`lishi mumkinligini o`ylashi kerak. Ustoz shoir insonga xos bo`lgan kamchiliklarni yoki qilishi mumkin bo`lmagan ishlarni shunday jonli tasvirlab xalqona ruhda yozadi. Tom manoda Navoiyni xalqparvar siymo desak mubolag`a bo`lmaydi. Yurtboshimiz Navoiy siymosida xalqimiz siymosini ko`rishlarini ta`kidlagan edilar: “ Bugun biz bobomiz ruhi oldida chuqur ta`zim bajo keltirar ekanmiz, undan avval va undan keyin o`tgan ulug` zotlarning ruhlari ham shod bo`ladi, deb umid qilamiz.

O`z tarixi va ajdodlarini siylagan xalqning kelajagi albatta porloq bo`ladi... O`zbek xalqimizning ulug` siymosi Alisher Navoiy nomidek abadulabad saqlansin, obod bo`lsin!²

Umuman olganda shoir ijodiyotidagi pand-nasihati ruhidagi barcha fardlari hozirgi kunda ham bizga dasturulamal bo`lib kelmoqda va o`z qadrini yo`qotganicha yo`q. Navoiy ijodining har qanday ko`rinishida xalqparvarlik, sofdillik, tenglik, bag`rikenglik kabi xislatlar doimo ufurib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Hayitmetov. Adabiy merosimiz ufqlari. Toshkent: "O`qitvchi". 1991. 201-202 bet.
2. I. Karimov. O`zbekiston mustaqillikka erishish ostonasidan. Toshkent. "O`zbekiston", 2011-yil 403-bet
3. Alisher Navoiyning hayot yo`lidan

² I. Karimov. O`zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. Toshkent: "O`zbekiston", 2011. 403-bet.